

УДК 792:32»1921/1991»

DOI <https://doi.org/10.32782/art-studies.2025-2-2>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СРСР ТА УРСР У ГАЛУЗІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Ванюга Людмила Степанівна,

кандидат мистецтвознавства, професор,

заслужений діяч мистецтв України,

завідувач кафедри театрального мистецтва

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0851-0067>

Спольська Олена Володимирівна,

доктор філософії, доцент кафедри театрального мистецтва

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2397-2035>

У статті здійснено комплексний аналіз державної політики СРСР та УРСР у галузі театрального мистецтва, розглянуто її інструменти, механізми реалізації та наслідки для культурного простору України. Увагу зосереджено на специфіці функціонування театру в умовах тоталітарного режиму, коли мистецтво було поставлене на службу державній ідеології. Театральне мистецтво в цей період виконувало пропагандистську функцію, спрямовану на зміцнення панівної політичної системи та утвердження комуністичних цінностей.

Особливу увагу приділено запровадженню методу соціалістичного реалізму, який був визначений як єдиний офіційно дозволений творчий підхід, обов'язковий для всіх театрів. Аналізуються наслідки нав'язування партійних директив у репертуарній політиці, жорсткої цензури, переслідувань інакодумців та адміністративного контролю над діяльністю театрів. Зокрема, у статті розкрито роль Головреперткому, партійних органів та інших інституцій, які мали безпосередній вплив на формування репертуару, кадрову політику та гастрольну діяльність театрів.

Акцентовано увагу на соціокультурних умовах, у яких розвивалося театральне мистецтво, і на перешкодах, що створювалися для його національного самовираження. Дослідження охоплює періоди репресій 1930-х років, повоєнний період і періоди посилення ідеологічного контролю в 1960–70-х роках. Розглянуто процес створення так званого «радянського театру», який, попри жорсткий контроль, іноді знаходив можливість для творчого опору та збереження національної ідентичності.

У статті наголошується, що тоталітарна система сприяла формуванню унікальної моделі театру, який одночасно виконував як мистецьку, так і пропагандистську функції. Водночас аналіз показує, що театр залишався важливою частиною суспільного і культурного життя, попри обмеження ідеологічного характеру.

Результати дослідження підкреслюють важливість вивчення впливу політичних факторів на культуру та мистецтво для розуміння історичних процесів і сучасних викликів у розвитку театру України.

Ключові слова: театр, державна політика, соціалістичний реалізм, ідеологічний контроль, репертуарна політика, цензура, український театр.

Vaniuha Liudmyla, Spolska Olena. State policy of the USSR and the Ukrainian SSR in the field of theatrical art

The article provides a comprehensive analysis of the state policy of the USSR and the Ukrainian SSR in the field of theatre, examines its instruments, mechanisms of implementation and consequences for the cultural space of Ukraine. Attention is focused on the specifics of theatre functioning under a totalitarian regime, when art was put at the service of state ideology. During this period, theatre performed a propaganda function aimed at strengthening the dominant political system and establishing communist values.

Particular attention is paid to the introduction of the method of socialist realism, which was defined as the only officially permitted creative approach, mandatory for all theatres. The author analyses the consequences of the imposition of party directives in repertoire policy, strict censorship, persecution of dissidents and administrative control over the activities of theatres. In particular, the article reveals the role of the Chief Repertory Committee,

party bodies and other institutions that had a direct impact on the formation of repertoire, personnel policy and touring activities of theatres.

The author focuses on the socio-cultural conditions in which theatre art developed and the obstacles that were created for its national expression. The study covers the periods of repression in the 1930s, the post-war period, and the periods of increased ideological control in the 1960s and 1970s. The process of creating the so-called 'Soviet theatre', which, despite the strict control, sometimes found opportunities for creative resistance and preservation of national identity, is considered.

The article emphasizes that the totalitarian system contributed to the formation of a unique model of theatre, which simultaneously performed both artistic and propaganda functions. At the same time, the analysis shows that the theatre remained an important part of social and cultural life, despite ideological restrictions.

The results of the study emphasise the importance of studying the impact of political factors on culture and art to understand historical processes and current challenges in the development of Ukrainian theatre.

Key words: *theatre, state policy, socialist realism, ideological control, repertoire policy, censorship, Ukrainian theatre.*

Вступ. Театральне мистецтво впродовж усієї історії людства відігравало важливу роль у формуванні суспільної свідомості, трансляції культурних цінностей та ідеалів. У різні історичні періоди театр був не лише джерелом естетичної насолоди, а й інструментом соціального впливу. Особливого значення цей вид мистецтва набув у тоталітарних державах, де використовувався як потужний засіб ідеологічного контролю над суспільством. У Радянському Союзі, зокрема, театральне мистецтво стало невід'ємною частиною державної культурної політики, спрямованої на пропаганду соціалістичних ідеалів, підтримання авторитету комуністичної партії та виховання населення в дусі лояльності до режиму.

У радянській системі управління культура загалом і театр зокрема розглядалися як стратегічно важливі галузі, через які можна було впливати на формування світогляду громадян. У цьому контексті театр виконував не лише художню, але й ідеологічну функцію, що значно обмежувало його творчий потенціал. Запровадження методу соціалістичного реалізму, жорстке регулювання репертуару, контроль за діяльністю творчих колективів, переслідування інакодумців – усе це було частиною цілеспрямованої політики держави, спрямованої на створення ідеологічно «правильного» мистецького продукту.

Особливості функціонування театральної галузі в умовах тоталітарного режиму залишаються важливим предметом дослідження, адже вони дозволяють не лише краще зрозуміти історичні процеси, але й оцінити їхній

вплив на сучасну культуру. Зокрема, театральне мистецтво УРСР, як складова частина культурної політики Радянського Союзу, демонструє унікальний приклад того, як державна ідеологія впливала на творчість, змінювала її зміст і форми, а також обмежувала чи стимулювала її розвиток залежно від політичних цілей.

Метою цієї роботи є аналіз державної політики СРСР і УРСР у галузі театрального мистецтва, її механізмів, інструментів і наслідків. Дослідження охоплює основні етапи розвитку театру в радянську епоху, враховуючи як соціально-історичний контекст, так і специфіку культурного середовища. Особливий акцент зроблено на вивченні впливу ідеологічних доктрин, адміністративного контролю та репресивних заходів на діяльність театрів, їх репертуарну політику та соціокультурну роль.

Це дослідження має на меті не лише відтворити історичну картину функціонування театрального мистецтва в умовах тоталітаризму, але і сприяти глибшому розумінню загальних процесів взаємодії культури та політики у XX столітті.

Виклад матеріалу. Держава як основний суб'єкт культурної політики об'єктивно зацікавлена у формуванні такої картини світу, що включає світогляд, світосприйняття та світовідчуття, яка відповідає її власним інтересам. У тоталітарних режимах культура функціонує як засіб впровадження в масову свідомість панівних ідеологічних та політичних цінностей, вигідних правлячій еліті, що сприяє стабільності наявного соціально-політичного

порядку. Такий підхід передбачає культурну політику, яка базується на домінуванні партійно-ідеологічних принципів, класових чи інших ідеологічних критеріїв, а також безпосередньому втручанні в процеси культурної творчості з метою досягнення встановлених цілей через адміністративні або силові методи. То ж мозаїка вигідної для тоталітарної більшовицької влади картини світу українця була позбавлена національних цінностей, притаманних українському народові, у ній не було місця для Бога, приватної власності, інакодумства, суспільного самоуправління, заперечувалась цінність особистості, декларувався класовий підхід як головне мірило в політиці, ідеології, моралі, насаджувався інтернаціоналізм, диктатура пролетаріату, культ вождя, примат держави над людиною. Шляхом введення у 1936 р. до Конституції СРСР та відповідно у 1937 р. до Конституції УРСР положення про керівну і спрямовуючу роль комуністичної партії було узаконено її монополію на владу.

З урахуванням ролі особистості в історії ми беремо до уваги також вплив на формування культурної політики в радянську добу з боку керівників СРСР Й. Сталіна, М. Хрущова, Л. Брежнєва, М. Горбачова, а також деяких перших секретарів ЦК КП(б)У (ЦК КПУ) Л. Кагановича, С. Косіора, М. Хрущова, П. Шелеста, В. Щербицького. Помітний слід залишив також секретар ЦК КПУ з ідеології В. Маланчук (1972–1979), період перебування якого на цій посаді отримав назву «*епоха маланчукізму*», що відзначалася посиленням політичних репресій, боротьби з українським буржуазним націоналізмом, нищенням національної культури.

Утвердження культу особи Й. Сталіна значно посилювало тиск на культурну сферу та сприяло репресіям щодо інакодумців, що відзначають російські дослідники. Література і мистецтво стали інструментами комуністичної ідеології та пропаганди. Для цього періоду характерні риси, як-от парадність, помпезність, монументалізм, а також прославлення вождів, що відображало прагнення тоталітарного режиму до самоствердження

і підвищення власного авторитету. Особливістю цієї диктатури було особисте зацікавлення Сталіна в літературі та театрі, що забезпечувало безпосередній вплив на культурне життя. До середини 1930-х років радянська культура утвердилася як жорстка система, що ґрунтувалася на специфічних соціокультурних цінностях, серед яких переважали вірність партії та уряду, патріотизм, ворожнеча до класових супротивників, культове обожнювання вождів пролетаріату, трудова дисципліна, законність та інтернаціоналізм.

Після Першого з'їзду радянських письменників, який відбувся у 1934 р., у літературі і на сцені почав утверджуватися метод соціалістичного реалізму, який став єдиним і обов'язковим для всього радянського театру. Великий вплив на формування репертуару театрів мала Постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» від 23 квітня 1932 р.

У 1933 р. ЦК КП(б)У, розглянувши питання про масовий театр на селі, ухвалив спеціальну постанову, згідно з якою сектор мистецтва Народного Комісаріату освіти УРСР мав організувати 22 нові радгоспно-колгоспні театри [13, с. 176]. Таким чином, в умовах масової насильницької колективізації в Україні, боротьби з так званими куркулями, репресій проти української інтелігенції, організації штучного масового голодомору (1932–1933), що забрав життя кількох мільйонів українських селян, більшовицька влада активно створювала робітничо-колгоспні та колгоспно-радгоспні театри, використовуючи їх для агітаційно-пропагандистської роботи на селі, виконання плану хлібозаготівель та комуністичного виховання селян.

Неабиякі зусилля були спрямовані на «культурне» освоєння більшовицькою владою західних областей України. Прагнучи інтегрувати їх у радянську політичну, економічну, адміністративну й культурно-освітню систему, органи влади, ігноруючи нові історичні умови й місцеві особливості, заходились здійснювати вже відомий сталінський план «побудови соціалізму» усе тими ж волюнтаристськими методами. В кожній з новоутворених областей

було утворено стандартний набір мистецьких та культурно-освітніх установ, у тому числі й театри. Для надання їм радянського змісту терміново було спрямовано зі східних областей України акторські та режисерські кадри, адміністратори театральної справи.

У післявоєнний час очікуваного митцями послаблення ідеологічного тиску на театр не відбулося. Так, компартія, «яка у перший повоєнний рік неначе призабула «дбати» про мистецтво, вже з 1946 р. надолужила репресивні методи керівництва театром. Колективи знову опинились у вирі директивних настанов, жорсткої критики, партійних постанов і резолюцій, численних кампаній з ворогами народу, ідеологічними помилками, формалізмом, націоналізмом, космополітизмом, безконфліктністю, відставанням драматургії тощо» [11, с. 659].

Репертуар радянських драматичних театрів став у 1946 р. предметом обговорення партійним керівництвом СРСР, яке визнало «стан репертуару театрів незадовільним» [10, с. 128]. У Постанові ЦК ВКП(б) від 26.08.1946 р. чітко сказано: «Головний недолік нинішнього стану репертуару драматичних театрів полягає в тому, що п'єси радянських авторів на сучасні теми фактично витіснені з репертуару найбільших драматичних театрів країни» [10, с. 128]. На підставі згаданої Постанови ЦК ВКП(б) ухвалено Постанову ЦК КП(б)У «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи щодо його поліпшення» від 2.10.1946 р., у якій намічено заходи щодо покращення репертуару оперних і драматичних театрів.

Жорсткий контроль за репертуаром театрів здійснювали органи управління галуззю культури, партійні органи (партком театру, міськом та обком партії, ЦК КП(б)У (ЦК КПУ), Головнорефертком та Головліт УРСР.

Особливо жорсткий контроль за репертуаром театрів здійснював Головнорефертком, який мав право не лише контролювати, а і забороняти театральні постановки.

Навесні 1948 р. сталася подія, яка кардинально вплинула на вже усталену на той час структуру та кількість професіональних

театрів УРСР. Цією подією стали постанови Ради Міністрів СРСР від 4.03.1948 р. № 537 та Ради Міністрів УРСР від 16.03.1948 р. № 370 «Про скорочення державної дотації театрам і заходи по поліпшенню їх фінансової діяльності». То ж Комітет у справах мистецтв УРСР на виконання цієї постанови вирішив зняти з 15.01.1948 р. з державної дотації і перевести на повну самоокупність 102 театри республіканського та місцевого підпорядкування [9, арк. 122–123 зв.].

Надійним помічником партії щодо управління і контролю за діяльністю театрів було Українське театральне товариство (УТТ), створене у 1944 р. на підставі рішення ЦК КП(б)У і РНК України. Тоді ж було затверджено статут УТТ «як громадської творчої організації, покликаної своєю діяльністю всебічно сприяти розвитку радянського театального мистецтва» [3, с. 3]. УТТ перебувало під пильним партійним контролем. Так, у грудні 1963 р. за згодою ЦК КПУ відбувся IV з'їзд УТТ [7, арк. 12]. Соціокультурний статус митця залежав також від його членства в творчій спілці.

Під пильним партійним контролем була також гастрольна діяльність театрів. Так, відділ науки і культури ЦК КПУ звертає увагу Міністерства культури УРСР на необхідність посилення контролю за виконанням відповідних партійних постанов і встановлення дійового контролю «за діючим репертуаром та фінансовим станом театрів під час гастролей» [8, арк. 53]. Цей документ є яскравим свідченням безпосереднього керівництва Міністерством культури з боку відділу ЦК КПУ.

Л. Танюк у своїй красномовній публікації «Летаргія українського театру», опублікованій у 1969 р. у Братиславі, піддав критиці дії Міністерства культури УРСР, яке нав'язувало театрам низькопробні п'єси [12, с. 75].

На початку лютого 1972 р. було прийнято Постанову ЦК КПУ «Про заходи ЦК КП України по виконанню постанови ЦК КПРС «Про літературно-художню критику», яка вплинула також і на репертуарну політику театрів. Серед заходів щодо виконання згаданої постанови, зокрема, передбачалось

«забезпечити дальше підвищення ідейно-теоретичного рівня літературно-художньої критики, її активності і принциповості у проведенні лінії партії в галузі художньої творчості» [5, арк. 235]. Пленум ЦК КПУ, що відбувся 16–17.05.1974 р. ухвалив Постанову «Про завдання партійних організацій республіки по дальшому поліпшенню ідеологічної роботи у світлі рішень XXIV з'їзду КПРС», в якій, зокрема, закликав «рішуче розвінчувати буржуазні та ревізійні концепції у сфері літератури та мистецтва» [6, с. 1023].

У результаті цілеспрямованої політики партії та уряду «в Україні витворилась модель соцреалістичного театру, що утверджував конкретну міфологему, на основі сконструйованих драматургами псевдожиттєвих ситуацій» [2, с. 320]. Запроваджена «державними інституціями СРСР система ідеологічного «закріпачення» театральної культури під виглядом дбайливого керівництва роботою театрів є, безперечно, своєрідним і унікальним явищем в історії функціонування та організації діяльності європейського театру XX століття» [1]. Як зазначає театрознавиця В. Заболотна, «з відстані в півстоліття здається, що вся керуюча політика партії та Міністерства культури середини XX ст. була спрямована на те, щоб гасити яскраві таланти, тримати український театр на короткому ретязі, не давати йому по-справжньому розвиватись вглиб і вшир, не допускати випередження ним російського театру» [4, с. 548].

Отож, державна політика у галузі театрального мистецтва здійснювалась державними та партійними органами, а також громадськими організаціями. Стратегію розвитку радянського театру визначали партійні органи, які здійснювали контроль за розстановкою кадрів, репертуарною політикою, домагаючись домінування на сцені вистав на радянську тематику, що показують провідну роль партії в житті суспільства.

Висновки. Аналіз державної політики СРСР і УРСР у сфері театрального мистецтва дозволяє зробити висновок, що театр у радянські часи перетворився на ефективний інструмент ідеологічного впливу, позбавлений

значною мірою своєї первісної творчої автономії. Театральна сфера, будучи однією з ключових ланок культурного простору, зазнала суттєвого втручання з боку партійно-державних органів, що визначали її розвиток, репертуар і загальні напрями діяльності.

Жорстке адміністративне управління, нав'язування єдиного творчого методу – соціалістичного реалізму, ідеологічна цензура, а також персональний контроль з боку політичного керівництва створили умови, за яких театр став інструментом пропаганди. Творчі пошуки, інновації, звернення до національної тематики або альтернативних форм мистецтва значно обмежувались. У результаті театральне мистецтво втрачало глибину і різноманітність, підпорядковуючись єдиній меті – утвердженню панівної ідеології.

Особливу роль у цьому процесі відігравала система контролю за репертуаром. Головрепертком, партійні комітети та інші органи управління постійно втручались у творчий процес, диктуючи теми, жанри та підходи, які відповідали ідеологічним запитам. Це не лише гальмувало розвиток національного театру, а й формувало стереотипну модель «ідеологічно правильного» мистецтва, спрямованого на утвердження класової боротьби, вихваляння партії та демонстрацію «успіхів соціалізму».

Водночас слід визнати, що, попри всі обмеження, театр залишався важливим осередком культурного життя. У деяких випадках митцям вдавалося знаходити способи обходу ідеологічних рамок і створювати твори, які виходили за межі партійних директив. Це свідчить про силу творчого духу, який навіть в умовах тоталітарного контролю знаходив можливості для самовираження.

Аналіз державної політики також дозволяє зрозуміти складність її наслідків для сучасного театру. З одного боку, тоталітарна спадщина, зокрема традиції адміністративного управління і залежності від державної підтримки, залишила певний відбиток на подальшому розвитку театру. З іншого боку, ця спадщина стимулювала розвиток критичного ставлення до культури як інструменту

політики, що стало основою для переосмислення ролі мистецтва у суспільстві.

У підсумку державна політика СРСР і УРСР у сфері театрального мистецтва була спрямована на створення монолітної культурної системи, де театр слугував засобом підтримки політичного режиму. Попри значні

репресії та обмеження, український театр не втратив потенціалу для відновлення і творчого розвитку. Це підкреслює важливість дослідження взаємозв'язків культури та політики для розуміння не лише історичних процесів, а і сучасних викликів, які стоять перед театальною сферою України.

Література

1. Безгін О. І. Держава і театр. Деякі аспекти формування системи управління театальною справою в другій половині 20-х – середині 30-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. мист. : спец. 17.00.01 «Театральне мистецтво». Київ. 1994. 22 с.
2. Веселовська Г. Метод як стиль, а стиль як метод: формальні пошуки в теорії та практиці соцреалістичної доби (1930–1950). Київ : ЛДЛ, 2003. С. 276–320.
3. Довідка про роботу Українського театального товариства між IV та V з'їздами. З'їзд УТТ. Київ, 1969. 51 с.
4. Заболотна В. Театральна Україна в полудень віку: український драматичний театр 40–60-х років XX століття. Нариси з історії українського театального мистецтва. Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України / редкол. В. Сидоренко (голова) та ін. Київ : Інтертехнологія, 2006. С. 533–586.
5. Інформації відділу культури ЦК КП України і Міністерства культури УРСР про хід виконання Постанови ЦК КП України «Про стан підготовки та виховання художньо-керівних кадрів театрів і концертних організацій республіки». 14 січня 1972 р. (Центральний Комітет Компартії України, Харків Київ. 1919–1991 рр.) Ф. 1 Оп. 10. Протоколи засідань Політбюро і Секретаріату ЦК Компартії України і матеріали до них. 1968– 1980. Спр. 1230. 52 арк.
6. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. У 2 т. Т. 2. 1941–1976 / редкол.: В.И. Юрчук (председ.) и др. Київ : Изд-во полит. литературы Украины, 1977. 1083 с.
7. Матеріали до Протоколу № 20 (пункти 1-3 – 20-3) засідання Секретаріату ЦК КП України. 1 квітня 1961 р. (Центральний Комітет Компартії України, Харків Київ. 1919–1991 рр.). Ф. 1. Оп. 8. Протоколи засідань Секретаріату ЦК Компартії України. 1938–1967 рр. Спр. 2891. 229 арк.
8. Матеріали до Протоколу № 61 (пункти 1-3 – 65-3) засідання Секретаріату ЦК КП України. 23 грудня 1955 р. (Центральний Комітет Компартії України, Харків, Київ. 1919–1991 рр.). Ф. 1. Оп. 8. Протоколи засідань Секретаріату ЦК Компартії України. 1938–1967 рр. Спр. 2306. 265 арк.
9. Накази і розпорядження Управління з контролю за видовищами і репертуаром Комітету за 1946 рік. 4 квітня – 11 грудня 1946 р. (Комітет у справах мистецтв Української РСР, Київ.) Ф. 4763. Оп. 1. 1942–1953 рр. Спр. 60. 26 арк.
10. Про репертуар драматичних і оперних театрів в УРСР і заходи до його поліпшення. З постанови ЦК КП(б)У від 12 жовтня 1946 р. *Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення партії і Радянського уряду в 2 т. : зб. документів*. Київ : Держ. вид-во політичної літератури, 1961. Т. 2: червень 1941–1960 рр. С. 142–149.
11. Станішевський Ю. О. Театр повоєнних десятиліть (кінець 1940-х –1960-ті роки. Історія Української культури. У 5 т. / В.П. Агеєва та ін. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 5: Українська культура XX – початку XXI століть. С. 659–681.
12. Танюк Л. Слово. Театр. Життя : вибране. У 3-х т. Т. 2: Театр. Київ : Альтпрес, 2003. 820 с.; 12 с. іл.
13. Український драматичний театр : нариси історії у 2 т. Т. 2 : Радянський період / М. К. Йосипенко та ін.; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1956. 340 с.

References

1. Bezghin, O. I. (1994). *Derzhava i teatr. Deiaki aspekty formuvannia systemy upravlinnia teatralnoiu spravoiu v druiii polovyni 20-kh – seredyni 30-kh rokiv XX stolittia: avtoref. dys. ... kand. myst.: spets. 17.00.01 “Teatralne mystetstvo”* [State and theater. Some aspects of the formation of the theater management system in the second half of the 20s – mid-30s of the 20th century: author’s abstract of the dissertation... candidate of arts: speciality 17.00.01 “Theatrical art”]. Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].

2. Veselovska, H. (2003). Metod yak styl, a styl yak metod: formalni poshuky v teorii ta praktytsi sotsrealistychnoi doby (1930–1950) [Method as style, and style as method: formal searches in the theory and practice of the socialist realist era (1930–1950)]. Kyiv : LDL, 276–320 [in Ukrainian].
3. Dovidka pro robotu Ukrainskoho teatralnoho tovarystva mizh IV ta V zizdamy [Certificate on the work of the Ukrainian Theater Society between the IV and V congresses]. Zizd UTT. Kyiv, 1969. 51 p. [in Ukrainian].
4. Zabolotna, V. (2006). Teatralna Ukraina v poluden viku: ukrainskyi dramatychnyi teatr 40–60-kh rokiv XX stolittia. Narysy z istorii ukrainiskoho teatralnoho mystetstva [Theatrical Ukraine at the Midpoint of the Century: Ukrainian Drama Theater of the 1940s–1960s. Essays on the History of Ukrainian Theater Art]. Instytut problem suchasnoho mystetstva Akademii mystetstv Ukrainy. Kyiv: Intertekhnolohiia, 533–586 [in Ukrainian].
5. Informatsii viddilu kultury TsK KP Ukrainy i Ministerstva kultury URSR pro khid vykonannia postanovy TsK KP Ukrainy “Pro stan pidhotovky ta vykhovannia khudozhno-kerivnykh kadriv teatriv i kontsertnykh orhanizatsii respubliky”. 14 sichnia 1972 r. (Tsentralnyi Komitet Kompartii Ukrainy, Kharkiv, Kyiv. 1919–1991 rr.). F. 1. Op. 10. Protokoly zasidan Politbiuro i Sekretariatu TsK Kompartii Ukrainy i materialy do nykh. 1968–1980. Spr. 1230. 52 ark. [in Ukrainian].
6. Kommunistycheskaia partiia Ukrainy v rezoliutsiakh y resheniyakh s’ezdov, konferentsiy y plenumov TsK. U 2 t. T. 2. 1941–1976 / redkol.: V. Y. Iurchuk (predsed.) i dr. Kyiv : Yzd-vo polyt. lyteratury Ukrainy, 1977. 1083 p.
7. Materialy do Protokolu № 20 (punkty 1-z – 20-z) zasidannia Sekretariatu TsK KP Ukrainy. 1 kvitnia 1961 r. (Tsentralnyi Komitet Kompartii Ukrainy, Kharkiv Kyiv. 1919–1991 rr.). F. 1. Op. 8. Protokoly zasidan Sekretariatu TsK Kompartii Ukrainy. 1938–1967 rr. Spr. 2891. 229 ark. [in Ukrainian].
8. Materialy do Protokolu № 61 (punkty 1-z–65-z) zasidannia Sekretariatu TsK KP Ukrainy. 23 hrudnia 1955 r. (Tsentralnyi Komitet Kompartii Ukrainy, Kharkiv, Kyiv. 1919–1991 rr.). F. 1. Op. 8. Protokoly zasidan Sekretariatu TsK Kompartii Ukrainy. 1938–1967 rr. Spr. 2306. 265 ark. [in Ukrainian].
9. Nakazy i rozporiadzhennia Upravlinnia z kontroliu za vydovyschamy i reperturom Komitetu za 1946 rik. 4 kvitnia – 11 hrudnia 1946 r. (Komitet u spravakh mystetstv Ukrainskoi RSR, Kyiv). F. 4763. Op. 1. 1942–1953 rr. Spr. 60. 26 ark. [in Ukrainian].
10. Pro repertuar dramatychnykh i opernykh teatriv v URSR i zakhody do yoho polipshennia. Z postanovy TsK KP(b)U vid 12 zhovtnia 1946 r. Kulturne budivnytstvo v Ukrainskii RSR. Naivazhlyvishi rishennia partii i Radianskoho uriadu v 2 t.: zb. dokumentiv. Kyiv: Derzh. vyd-vopolitychnoi literatury, 1961. T. 2: cherven 1941–1960 rr., 142–149 [in Ukrainian].
11. Stanishevskiy, Yu. O. (2011). Teatr povoiennykh desiatiy (kinets 1940-kh –1960-ti roky. Istoriia Ukrainskoi kultury. U 5 t. [Theater of the post-war decades (late 1940s–1960s. History of Ukrainian culture. In 5 volumes]. V. P. Aheieva ta in. Kyiv : Naukova dumka. T. 5: Ukrainska kultura – pochatku XXI stolit, 659–681 [in Ukrainian].
12. Taniuk, L. (2003). Slovo. Teatr. Zhyttia: vybrane. U 3-kh t. T. 2: Teatr [Word. Theater. Life: Selected Works. In 3 volumes. Volume 2: Theater]. Kyiv : Altpres, 820 p.; 12 p. il. [in Ukrainian].
13. Iosypenko, M. K. ta in. (1956). Ukrainskyi dramatychnyi teatr: narysy istorii u 2 t. T. 2: Radianskyi period [Ukrainian Drama Theater: Historical Essays in 2 Volumes. Volume 2: The Soviet Period]. Instytut mystetstvovnavstva, folkloru ta etnografii im. M.T. Rylskoho AN URSR. Kyiv : Vyd-vo Akademii nauk Ukrainskoi RSR, 340 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025